

ДА ПЫТАННЯ АБ ПАЧАТКУ ТЭЛЕФАЊІЗАЦЫІ МАГІЛЁЎШЧЫНЫ.

Вывучаючы воблік г.Магілёва і штодзённае жыццё магіляўчан у канцы XIX — пачатку XX ст.ст., я сутыкнуўся з некаторымі слабадаследаванымі пытаннямі гісторыі горада, у прыватнасці з пытаннем яго тэлефаўнізацыі. Тэлефонная сувязь у першыя дзесяцігоддзі XX ст. імкліва пашыралася як у Магілёве, так і ў губерні. Тым не менш у гістарычных працах і даведніках дакастрычніцкі этап тэлефаўнізацыі Магілёўшчыны звычайна абмяжоўваўся ўзгаданнем даты пачатку работы гарадской тэлефоннай сеці¹. Толькі газетныя артыкулы магілёўскіх краязнаўцаў Э.Бальчэўскага і І.Філіповіча часткова раскрывалі гэтае пытанне². Але яны мелі пэўныя недакладнасці і ў сілу сваёй спецыфікі не маглі грунтоўна яго асвятліць.

Пасля таго як ураджэнец Шатландыі, прафесар фізіялогіі органаў мовы Бостанскага ўніверсітэта Аляксандр Грэхем Бел запатэнтаваў 7 сакавіка 1876 г. вынаходніцтва на тэлефон, а ў 1877 г. — на мембрану, у свеце імкліва пашыралася прымяненне тэлефоннай сувязі. У 1878 г. у Н'ю Хэйвене ЗША была створана першая тэлефонная станцыя, а ўжо праз чатыры гады — ў 1882 г. яны з'явіліся ў Расіі: С.-Пецярбурзе, Маскве, Адэсе, Рызе. У далейшым развіццё тэлефоннай сеці характарызавалася тэхнічным удасканаленнем апаратуры, павялічэннем дальнасці сувязі і ростам чысла абанентаў. У Расіі ў 1885 г. было 1704 абанента тэлефоннай сувязі, а ў 1917 г. — ужо 223 тысячы³.

На тэрыторыі Беларусі па некаторых звестках тэлефонныя размовы пачаліся яшчэ ў канцы 70-х гадоў мінулага стагоддзя. Зручная навінка тэхнічнага прагрэсу з'явілася ў некаторых маёнтках і гарадах, напрыклад, у графаў Тышкевічаў у Лагойску, Здзяхоўскіх у Ракаве ды іншых. У канцы 80-х — пачатку 90-х гадоў у губернскіх гарадах пачынае з'яўляцца тэлефонная сувязь паміж паліцэйскімі ўправамі і адміністрацыйнымі будынкамі⁴. У гэты час расійскі ўрад пачаў у планавым парадку праводзіць тэлефаўнізацыю краіны. Па распараджэнню ўрада ў 1896 г. была пабудавана першая на тэрыторыі сучаснай Беларусі тэлефонная станцыя ў Мінску. У 1904 г. уведзена станцыя ў Пінску, а да 1917 г. яны з'явіліся яшчэ ў 15 гарадах Беларусі, у тым ліку Магілёве, Гомеле, Оршы, Рагачове, Магілёўскай губерні, Бабруйску Мінскай губерні, а зараз Магілёўскай вобласці. У 1916 г. между гарадных тэлефонных ліній абслугоўвалі 40 населеных пунктаў на тэрыторыі Беларусі⁵.

У энцыклапедычным даведніку "Могилев", як і ў артыкуле І.Філіповіча, датай пачатку работы гарадской тэлефоннай сеці называецца 1905 год. Але ў свой час Э.Бальчэўскі справядліва адзначыў, праўда пры гэтым недакладна цытуя крыніцу, што ў 1903 г. у губернскім цэнтры пабудавана тэлефонная станцыя⁶. Сапраўды, ў "Обзоре Могилевской губернии за 1903 г." указваецца, што "в отчетном году в г.Могилеве устроено телефонное сообщение. Система однопроводная, аппараты

Эриксона и Гейслера. Всего установлено проводов 93 версты при 68 абанентах — правительственных учреждений и частных лиц”. Пры гэтым у “Обзоре” няма дадзеных аб прыбытках — тэлефонных зборах у 1903 г.⁷ Затое ў “Обзоре... за 1904 год” прама ўказваецца, што тэлефонная сець “открыта в январе месяце 1904 года. Тэлефонныя зборы ў гэтым годзе склалі 5057 руб. 32 кап.⁸ Такім чынам, можна меркаваць, што тэлефонная сець, якая будавалася ў Магілёве ў 1903 г., пачала дзейнічаць у студзені 1904 г., а першыя тэлефонныя размовы, верагодна, адбыліся яшчэ ў 1903 г. пры наладцы сеці.

Динаміку росту тэлефоннай сеці Магілёва ў пачатку XX стагоддзя характарызуюць наступныя лічбы:⁹

	Даўжыня		Колькасць	
	тэлефоннах ліній	правадоў	абанентаў	апаратаў
1.01.1904 г.	14 вёр. 402, 5 саж.	91 в., 275 с.	65	73
1.01.1906 г.	22 в., 291 с.	126 в., 105 с.	101	112
1.01.1908 г.	26 в., 410 с.	151 в., 425 с.	124	142
1.01.1910 г.	29 в. 33 с.	171 в., 471 с.	152	175
1.01.1913 г.	32 в., 428 с.	263 в., 139 с.	252	295
Рост у 1913 г. у адносінах да 1904 г. (разоў)	2,25	2,9	3,9	4

Сам працэс прыняцця рашэння аб будаўніцтве тэлефонных сяцей у г.Магілёве дастаткова падрабязна апісаны ў артыкуле І.Філіповіча. Сеці будаваліся за кошт горада з сум гарадской пазыкі пад заклад яшчэ не закладзеных зямель.

Пасля ўвядзення гарадской станцыі ў Магілёве жыхары горада даволі хутка разабраліся ў перавагах тэлефоннай сувязі. Згодна кнізе-даведніку “Весь Могилев на Днепре” на 1912 г. тэлефоны былі як у дзяржаўных установах, так і ў многіх магазінах, страхавых кампаніях, грамадскіх таварыствах, прыватных дамах, рэкламных канторах, заводах, банках і г.д. Часта адным апаратам карысталіся некалькі устаноў. У даведніку ўзгадана і імя загадчыка тэлефоннай сеці Магілёва Івана Віктаравіча Цярэнц’ева. Гэты малодшы механік вышэйшага акладу быў загадчыкам прынамсі з 1909 г.¹⁰ Больш за ўсё індывідуальных абанентаў жыло на Дняпроўскім праспекце (вул. Першамайская), вуліцах: Большая Садовая (вул. Ленінская), Малая Садовая (вул. Пянерская), Пажарная і Паштовая (вул. К.Лібкнехта), Дваранская (вул. Камсамольская). Былі абаненты і на Быхаўскай, Нова-Чарнігаўскай (Пушкінск пр-т) вуліцах, у Пячэрку¹¹.

У нас няма звестак аб прыбытковасці Магілёўскай тэлефоннай сетцы, але ў Мінску ў 1908 годзе чысты прыбытак ад эксплуатацыі тэлефонаў склаў 61,8% ад агульнага даходу. Там, у 1914 г. было 963 апарата, а лініі цягнуліся на 49 вёрст.

Плата за абанемент склала 75 руб. у радыусе да 2-х вёрст ад тэлефоннай станцыі, далей на кожную вярсту адлегласці набаўлялася па 15 руб.¹²

Па Магілёўскай губерні сума тэлефонных збораў склала ў 1905 г. 7241 руб. 43 кап. Па гэтым паказчыку тэлефон яшчэ дужа моцна саступаў тэлеграфу і пошце. Паштовыя зборы ў гэтым годзе склалі 314977 руб. 13 кап., а тэлеграфныя — 137593 руб. 46 кап.¹³ Але папулярнасць тэлефона імкліва расла. У 1912 г. сума тэлефонных збораў ужо склала 21542 руб. (інфляцыя была невялікай), паштовых — 544775 руб., тэлеграфных — 209158 руб.¹⁴ Такім чынам, калі паштовыя зборы ўзраслі за гэты час на 73%, тэлеграфныя — на 52%, то тэлефонныя — на 197,5%.

Услед за губернскім цэнтрам пачалася тэлефанізацыя яе буйнейшых гарадоў і нават вёсак. 10 жніўня 1912 г. была адкрыта тэлефонная сець у г. Рагачове, а 1 лістапада гэтага ж года — у г. Оршы. У Рагачове тэлефонныя лініі на 1 студзеня 1913 г. цягнуліся на 9 вёрст 144 с., а ў Оршы — на 15 вёрст 303 с. Абанентаў у гэтых гарадах было адпаведна 71 і 74, а тэлефонных апаратаў — 73 і 127¹⁵.

З'яўляюцца тэлефонныя лініі і ў Магілёўскім павеце. Згодна "Приходно-расходной книге Могилевской уездной управы на материалы и аппараты по устройству телефонной сети в Могилевском уезде" у ліпені 1911 г. для пабудовы тэлефоннай лініі Магілёў-Палькавічы былі выдаткаваны грошы на закупку 84-х слупоў, а ў жніўні гэтага ж года на пабудовы лініі Магілёў-Княжыцы — 3-х слупоў вышынёй 18 аршын і 4 вяршкі і 172 слупоў 12 аршын і 4 вяршкі. У тым жа годзе гэтую лінію ад Княжыц цягнулі далей на Нежкаў-Галоўчын. Ад Нежкаўскага валаснога праўлення тэлефонная сувязь ішла да маёнтка Нежкаў г. Савіцкага. 72 слупы ў 1912 г. пайшло на будаўніцтва лініі Нежкаў-Галоўчын. У Галоўчыне была ўсталявана цэнтральная тэлефонная станцыя і ад яе ў 1912-1913 гг. будаваліся і рамантаваліся лініі на Бабчын-Чарнаруч'е, на Цяцерын(о)-Паўлавічы-Кручы, на Круглае, да Талпечыцкага валаснога праўлення. Да таго ж вяліся работы на лініях Чарнаруч'е-маёнтка Гаўрылаўка, Магілёў-Пунішча, Цяцерын(о)-Бялынічы¹⁶. Як бачым, да 1914 г. тэлефонная сувязь прыйшла ў самыя далёкія воласці тагачаснага Магілёўскага павета.

На пабудову гэтых ліній былі выдаткаваны вялікія для таго часу сродкі. Слупы каштавалі адносна танна. Для будаўніцтва лініі Магілёў-Княжыцы слупы вышынёй 18 аршын 4 вяршкі закуплялі па 72 кап., 12 аршын 4 вяршкі — па 77 кап. 1 фунт волава каштаваў 1 руб., фунт свінцу — 10 кап. Набывалі таксама крукі, дрот, ізалятары, пяньку і г.д. Даволі дорага абыходзілася тэхніка. Тэлефонны апарат каштаваў 37-38 руб., а камутатар для цэнтральнай тэлефоннай станцыі ў Галоўчыне — 143 руб. 65 кап. Такім чынам, 1 камутатар абшоўся даражэй чым 175 слупоў для лініі Магілёў-Княжыцы (134 руб. 60 кап.)¹⁷

Для параўнання адзначым, што сярэдні заробак па Магілёўскай губерні ў 1913 г. складаў 198 руб. 11 кап. у год, а па Беларусі — прыблізна 210 руб. Рабочыя атрымлівалі 30-40 руб. у месяц, а выкладчыкі навуц, напрыклад Магілёўскага настаўніцкага інстытута — 120 руб. у месяц. Нават маючы вялікія сем'і са сваіх невялікіх заробкаў рабочыя выдаткоўвалі на харчаванне 40-50% уласнага бюджэту, бо абед у трактыры каштаваў 20 кап., яйкі ішлі па 2 кап. за адно, бохан хлеба 4-8 кап. і г.д. 18

Як мы бачым, у пачатку XX ст. шпарка ішла тэлефанізацыя Магілёўскай губерні. Услед за буйнымі гарадамі новы сродак сувязі яшчэ да пачатку першай сусветнай вайны ўжо прыйшоў у самыя далёкія воласці Магілёўскага павету. Падчас "германскай", ці, як яе тады называлі, "другой айчыннай" вайны аб'ёмы будаўніцтва аб'ектаў неваеннага прызначэння рэзка скараціліся, а потым надыйшоў час рэвалюцыі...

СПАСЫЛКІ:

1. Могилев: Энцикл. справ. — Мн., 1990. — С. 409-410.
2. Бальчэўскі Э. “Тэлефонныя барышні” // Магілёўская праўда. — 1987. — 14 мая. — С. 4; Филиппович И. Когда зазвонил телефон // Веснік Магілёва. — 1995. — 25 мая. — С. 7.
3. Большая Советская Энциклопедия. Т. 25. — М., 1976. — С. 402.
4. Шыбека З.В., Шыбека С.Ф. Мінск: Старонкі жыцця дарэвалюцыйнага горада. — Мн., 1994. — С. 130-131.
5. Беларуская ССР: Кароткая энцыклапедыя. Т. 2. — Мн., 1979. — С. 658.
6. Бальчэўскі Э. “Тэлефонныя барышні” // Магілёўская праўда. — 1987. — 14 мая. — С. 4; Могилев: Эцикл. справ. — Мн., 1990. — С. 409-410, 459; Филиппович И. Когда зазвонил телефон // Веснік Магілёва. — 1995. — 25 мая. — С. 7.
7. Обзор Могилевской губернии за 1903 год. — Могилев, 1904. — С. 41-42.
8. Обзор Могилёвской губернии за 1904 год. — Могилёв, 1905. — С. 49-50.
9. Обзор Могилевской губернии за 1904 год. — Могилев, 1905. — С. 49-50; ...за 1905 год. — Могилев, 1906. — С. 43; ... за 1907 год. — Могилев, 1908. — С. 51; ...За 1909 год. — Могилев, 1910, — С. 48; ...за 1912 год. — Могилев, 1913. — С. 40-41.
10. Весь Могилев на Днестре. — Могилев, 1912. — С. 12.
11. Филиппович И. Когда зазвонил телефон // Веснік Магілёва. — 1995. — 25 мая. — С. 7.
12. Шыбека З.В., Шыбека С.Ф. Старонкі жыцця дарэвалюцыйнага горада. — Мн., 1994. — С. 131.
13. Обзор Могилевской губернии за 1905 год. — Могилев, 1906. — С. 43.
14. Обзор Могилевской губернии за 1912 год. — Могилев. 1914. — С. 40-41.
15. Там жа. С. 42.
16. Нацыянальны гістарычны архіў. — ф. 2085, воп. 1, спр. 2. — арк. 2-17
17. Там жа. арк. 2, 4, 11
18. Маразевіч В.Л. Старонкі гісторыі Беларусі (канец XIX — пачатак XX стст.) — Магілёў, 1994. — С. 45-47; Нацыянальны гістарычны архіў. — ф. 2258, воп. 1, спр. 6, арк. 11; спр. 18, арк. 10, 21; спр. 22, арк. 1А.